

fiu⁶⁹ sau frate⁷⁰ al diaconului tipograf. Potrivit atestărilor documentare, Bunea a fost logofăt între 1582 și 1604⁷¹. Prezența lui Bunea vistierul în însemnarea lui Vâlcul Mogoșescul l-a determinat pe Bianu să-l considere una și aceeași persoană cu Bunea, fiul logofătului Coresi. A contribuit la această identificare, evident greșită, și faptul că însemnarea respectivă apărea într-o carte luterană, a cărei prezență era mai ușor explicabilă într-un centru reformat, cum era Brașovul, unde, cum știm, Coresi și-a desfășurat activitatea tipografică, cu unele întreruperi, pe durata a trei decenii.

DEUX NOTES SUR CORESI

(Résumé)

La première note contient l'examen critique de l'hypothèse de Vasile Oltean, selon laquelle l'activité typographique du diacre Coresi a été liée à un prétendu patronage de prêtres roumains de Brașov. Les deux questions examinées (des sources et des tendances religieuses suivies par les livres de Coresi) ne soutiennent pas cette hypothèse.

La deuxième note apporte au champ de recherche l'exemplaire de la Bible allemande publiée en 1583, que Ioan Bianu le considère comme appartenant au diacre Coresi. Les annotations sur cet exemplaire ne confirment pas une pareille attribution.

Cuvinte-cheie: Coresi, preoții din Șcheii Brașovului, inițiative religioase, Biblia germană (Frankfurt pe Main, 1583).

Mots-clés: Coresi, les prêtres roumains de Șcheii Brașovului, les initiatives religieuses, la Bible allemande (Frankfurt sur Main, 1583).

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

Marius Mazilu

AVEȘTIȚA, ARIPA SATANEI. REDACȚIILE ROMÂNEȘTI

Discutând, într-un articol anterior¹ despre redacțiile românești ale *Legendei Sfântului Sisoe*, am insistat asupra legăturii dintre acest text apocrif și un altul,

⁶⁹ St. Nicolaescu, *Diaconul Coresi și familia sa*, București, 1909 (extras din „Revista de Istorie, Arheologie și Filologie”, volumul X, 1909), p. 7.

⁷⁰ Nerva Hodoș, *Un fragment din Molitvenicul Diaconului Coresi (1564)*, București, 1903 (extras din *Prinos lui D. A. Sturdza*), p. VII–IX.

⁷¹ *Documente privind istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. V (1581–1590), București, 1952, p. 89 (nr. 92), p. 134 (nr. 140), p. 199 (nr. 211), p. 207 (nr. 219), p. 260 (nr. 271), p. 289 (nr. 300), p. 317 (nr. 330), p. 407 (nr. 420); vol. VI (1591–1600), București, 1953, p. 276 (nr. 291); *Documente privind istoria României. Veacul XVII. B. Țara Românească*, vol. I (1601–1610), București, 1951, p. 23 (nr. 27), p. 27 (nr. 32), p. 30 (nr. 36), p. 38–39 (nr. 47) și p. 108 (nr. 117).

¹ Vezi *Legenda Sfântului Sisinie*. Redacțiile românești, din LR, LVII, nr. 1/2008.

intitulat *Avestiței, aripa Satanei*. Sursa comună a celor două legende o reprezintă o veche formulă de exorcizare de sorginte orientală, care, pătrunzând în creștinism, s-a transformat în legendă hagiografică, amuletă și descântec, fiind difuzată așadar masiv și influențând superstițiile populare referitoare la nașterea copiilor. În ambele texte, un demon feminin, care pune în pericol nou-născuții, își poate pierde puterile, odată ce i se află numele². Denumirea duhului rău diferă de la o cultură la alta, în varianta din sinaxarul abisinian fiind *Uerzelia*, în redacția grecească *Γυλον*, în cea ebraică *Lilith*, iar în cea slavă, *Veștița* (înlocuită în descântecelor rusești cu fetele împăratului Irod, personificări, în fapt, ale bolii frigurilor)³.

Provenind dintr-un original grecesc, dar traduse din slavonă, cele două legende au avut, la noi, o soartă oarecum diferită. Deși legenda *Avestiței* este considerată mai veche, se pare că ea a pătruns mai târziu în spațiul românesc, în urma *Legendei Sfântului Sisoe*. Dacă cea mai timpurie versiune cunoscută a *Legendei Sfântului Sisoe* este aceea din *Codex Sturdzanus* (ms. rom. BAR 447), publicată mai întâi de Hasdeu și datând din perioada 1590–1602, în privința *Avestiței*, singura versiune mai veche, cu dată certă, de care avem deocamdată cunoștință, este aceea copiată în anul 1752, la sfârșitul unei psaltiri slavone, și tipărită de C.N. Mateescu, acum mai bine de un secol⁴.

Alte două versiuni, datând de la mijlocul secolului al XVIII-lea, se păstrează la Biblioteca Academiei Române din București. Ms. rom. 1439 cuprinde, cu o singură excepție, texte cu caracter teologic: în cadrul unei porțiuni de manuscris redactate de Nicolae Grama din Zlatna (județul Alba), în jurul anului 1758, un copist necunoscut a transcris o variantă de *Avestiță*, împreună cu o *Omilie la cununie*. Din aceeași perioadă datează versiunea din ms. rom. 274, lipsită de vreo indicație despre scrib sau despre data la care aceasta a fost redactată.

Lor li s-ar putea alătura și varianta din ms. rom. 3163. Datând din anul 1706, miscelaneul include, pe filele 113^v–114, lăsate inițial nescrise de Serafim monahul, copistul manuscrisului, o legendă a *Avestiței*. La sfârșitul legendei, se găsește o însemnare ulterioară, în care se menționează, spre paza cititorului, că *aceste două foițe s-au greșit*. În lipsa altor indicii mai precise, urmează să se stabilească dacă această versiune se poate număra printre cele mai îndepărtate în timp variante care ni s-au păstrat.

Fiind mai scurtă și mai apropiată de structura unei rugăciuni, legenda *Avestiței* a putut fi considerată mai ușor amuletă și s-a răspândit într-un număr semnificativ

² Pentru o discuție mai amplă asupra subiectului, vezi Paul Perdrizet, *Negotium perambulans in tenebris. Études de démonologie gréco-orientale*, Strasbourg–Paris, 1922, p. 5–38.

³ Vezi N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1929, p. 148 și Tihonravov, *Памятники русской отреченной литературы*, II, Moscova, 1863, p. 352–353.

⁴ Versiunea a fost publicată în revista „Ion Creangă”, IV, 1911, p. 38–39. Ea este însoțită de următoarea însemnare a copistului, care a mai transcris aici și *Viața sfântului Alexie și Ioan Cucuzel: Și aceasta (psaltirea slavonă; n.n., M.M.) mi l-au dat dumnealui, dascalu’ Grigorie, tipograful Mitropoliei. Să se știe că am scris eu, copil de la schitu’ din deal, Neculae. 7260.*

mai mare de exemplare. Drept dovadă, în fondul BAR, se păstrează 61 de variante ale *Avestiței*, în comparație cu doar 20 ale *Legendei Sfântului Sisoe*⁵.

Referindu-ne la versiunile manuscrise ale legendei *Avestiței* din acest fond, precum și la cele deja publicate (12 la număr)⁶, constatăm existența, în cadrul aceleiași redacții, a două tipuri de versiuni, pe care le-am numit „Avestița-Sisoe”, respectiv „Avestița”, în funcție de includerea sau nu a sfântului Sisoe, ca personaj secundar, în variantele discutate. Versiunile sunt împărțite astfel: „Avestița-Sisoe”, 40 de variante (33 manuscrise și 7 tipărite) și „Avestița”, 28 de variante (23 manuscrise și 5 tipărite). Două variante manuscrise fiind acefale (ms. rom. BAR 1255, 1335), iar o a treia constituind o realizare aparte (ms. rom. BAR 2183), nu au putut fi luate aici în considerare.

Structura legendei respectă, de regulă, firul obișnuit al narațiunii, existând însă câteva concretizări particulare la care ne vom referi ceva mai jos.

Coborând din Muntele Eleonului⁷, sfântul Sisoe este martorul confruntării dintre arhanghelul Mihail⁸ și Avestița, un duh necurat trimis să împiedice nașterea lui Hristos din Fecioara Maria. Demonul este oprit din drum, pedepsit și obligat să-și descopere meșteșugurile diavolești, cu care smintește femeile însărcinate, și numele pe care le poartă. Zapisul în care aceste nume vor fi trecute va proteja casa de puterea sa malefică⁹. Arhanghelul îi poruncește, în final, diavolului, să se întoarcă în fundul iadului, până la vremea Judecării de Apoi. Uneori, zapisul este întărit de înger cu o molitvă, proferată împotriva aceluiași duh necurat.

Cel mai adesea, textul nu poartă niciun nume sau este identificat, simplu, prin titluri de tipul *Cartea Avezuhei* (ms. rom. BAR 1619), *Rugăciune de Samcă* (ms. rom. BAR 3479, f. 25^r-27^v), ori *Numele Avestiței* (ms. rom. BAR 1166).

⁵ În articolul nostru (vezi nota 1), am omis să analizăm ms. rom. BAR 274, datând de la mijlocul secolului al XVIII-lea, care cuprinde, între f. 20^r-29^v, o versiune de tip C (cel mai bine reprezentat tip) a respectivei legende și ms. rom. BAR 3479, f. 89^v-90^r, datând din secolul al XIX-lea, prima jumătate și mijloc.

⁶ Variante ale legendei *Avestiței* au fost tipărite în revistele „Arhiva”, Iași, 1889, p. 247-248, „Șezătoarea”, V, 1899, p. 156-157 și „Ion Creangă”, nr. 4, 1911, p. 38-40, 70-71; alte variante au fost publicate de Simion Florea Marian, „Nașterea la români”, 1892, p. 29-32 și Tudor Pamfile, „Mitologia poporului român”, I, 1916, p. 237-249. Două dintre cele șazeci și una de variante manuscrise aparținând BAR au fost publicate, după cum urmează: ms. rom. BAR 1067, f. 32^v-33^v, în M. Gaster, *Chrestomație*, II, 1891, p. 171-172, iar ms. rom. BAR 5034, f. 2^r-v, în Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român*, I, p. 239-241.

⁷ În variantele din ms. rom. BAR 3479, de la f. 44^r-48^r și 88^r-v e vorba despre muntele Sionului.

⁸ În câteva dintre versiuni, arhanghelul Mihail este însoțit în misiunea sa de arhanghelul Gavriil (d. ex. ms. rom. BAR 4862 și ms. rom. BAR 3479, variantele de la f. 73^r, 74^r; 84^r; 88^r-v). În ms. rom. BAR 2188, locul arhanghelului Mihail este luat de arhanghelul Gavriil. În varianta din ms. rom. BAR 4833, arhanghelului Mihail i se alătură, în luptă, alți patru arhangheli.

⁹ În ms. rom. BAR 3479, la f. 37^v, există indicația conform căreia eficiența zapisului poate fi sporită dacă, pe lângă scrierea numelor, va fi desenat și chipul Avestiței: *Și pă unde sînt numele mele și chipul meu scris/, acolo nu mă pot apropia de o milă de loc*. A se vedea, în acest sens, și ms. rom. BAR 4400, f. 11^v.

Alteori, sub influența celeilalte legende, titlul face trimitere la numele sfântului Sisoe: *Cuvânt foarte de folos al sfântului Sisoe pentru copi<i>i sugători* (ms. rom. BAR 5289). De aici și apariția anumitor erori. Descriind ms. rom. BAR 1143, G. Ștrempel face, în *Catalogul manuscriselor românești*, o confuzie, indicând, la f. 70^f–71^v, o *Legendă a sfântului Sisoe*, acolo unde avem de-a face cu o variantă de *Avestiță*, sub influența titlului ales de copist, *Cuvânt de folos al sfântului Sisoe întru copii*. Situația se repetă în cazul ms. rom. BAR 1215 și 3163. În cadrul aceleiași lucrări, în dreptul ms. rom. 274, înregistrăm o omisiune. Autorul menționează, la f. 18^v–29^v, titlul *Această poveste a sfântului Sisoii <cu molitvă>*, trecând cu vederea, astfel, legenda *Avestiței* de la f. 18^v–20^f. La fel se întâmplă cu ms. rom. BAR 2226 unde, pe lângă *Legenda Sântului Sisoe*, de la f. 34^f–39^v, semnalăm și legenda *Avestiței*, la f. 32^v–34^f. O altă inexactitate poate fi consemnată în descrierea ms. rom. BAR 1067. Chiar dacă G. Ștrempel precizează că, între f. 32^v–33^v, este copiată legenda *Avestiței*, el transcrie greșit însemnarea de la f. 32^v: *Istorie și căzanie Santipii*, în loc de *Istorie și căzanie Samcii*. Faptul poate fi explicat prin aceea că, între f. 131 și 134 ale manuscrisului, se află *Istoria lui Chir împărat al Persilor și pentru dascalu lui, Santipa*.

În alte situații, titlul are caracter descriptiv (*Avestița, aripa Satani<i> celui mare, când s-au întâlnit cu arhanghel Mihail, voievodul înge<re>sc, pe munte*, ms. rom. BAR 1739), insistându-se pe suferințele diavolului (*Zapisul Samcâi, ci l-au făcut, cu mare frică, la mâna sfântului și marelui arha<n>ghel Mihail și Gavriil, voievozii cetilor îngerești, pentru ca să o slăboade de strâmtimea legăturii ce o legasă* (ms. rom. BAR 3479 f. 44^v–48^f), sau pe specificul protector al textului: *Această carte este pentru ca să nu să apropie diavolul de acea casă unde să vor afla aceste scrise* (ms. rom. BAR 1194). În sfârșit, în versiunea din ms. rom. BAR 3479, f. 84^f, titlul are în prim-plan personajele pozitive: *Cuvânt pentru sfinții voievozi Mihail și Gavril*.

Anumite credințe și superstiții prezente în imaginarul popular pot fi remarcate în legătură cu ipostazele pe care le întrupează demonul feminin. Astfel, *Avestița* intră în casele oamenilor sub forma unei femei (doftorese, în ms. rom. BAR 1619), poate deveni câine, ogar (copoi, cotei), pisică (mâță), cocoș, găină, curcă, rață, pui, iepure, capră, cal, vacă, bivol, ciută, muscă, păianjen, purice, furnică, gândac, lăcustă, țânțar, fluture,omidă, buhună, ceucă „stâncuță”, cioară, porumbu, pasăre, broască, șoarece, șarpe, zburător, rămător, abur, fum, foc, ceață, negură, vânt, furtună, lumină, umbră, căldură, frig, gheață, fiară, leu, carte, cărbune, căruță, drum, măgură, grăunte de mei, piatră ori săgeată groaznică.

Un proces asemănător are loc în cazul numelor *Avestiței*. Inițial, cel puțin unele dintre ele, erau în legătură cu diferitele înfățișări pe care le putea lua diavolul, mai ales în variantele grecești și slavone, alteori însă denumirile sunt prea puțin transparente. Varietatea lor inepuizabilă este cauzată mai ales de neînțelegerile apărute în copierea textului. Acolo unde manuscrisul de pe care copiau era ilizibil, scribii nu puteau lăsa locul gol, o singură denumire lipsă făcând ca amuleta să devină inoperantă. De aceea, aproape fiecare variantă a legendei contribuie la

diversificarea numirilor duhului necurat. Recurente în listele de nume (de obicei, 19 la număr) sunt Avezuha, Brona, Deca, Grapa, Huba, Huluba, Leba, Muha, Navadariia, Puha, Samca, Scormela, Șelii, Solomiia, Tiha, Viștița, Zlaia etc., nume care suportă și ele fluctuații. Pe lângă acestea, apar o mulțime de alte realizări, marcate de o notă originală, precum Ahala, Aida, Baluha, Boloba, Comoara, Curma, Ersina, Falnica, Genția, Hluchica, Honea, Nenesina, Susonomena, Șarpe, Vunari, Zemiha, Zoița etc.

Categoriile de oameni predispuse la influențele nefaste ale diavolului rămân, în schimb, constantele apocrifului, jucând rolul unui îndreptar moral, desprins din tradiția creștină. În afara femeilor însărcinate, a lehzurilor și a copiilor, care, conform credințelor populare, sunt primii vizați de uneltirile sale¹⁰, miza diavolului o reprezintă cei aflați sub incidența canoanelor bisericii: *Și mai tare mă apropiu de care ia mana altoru vite și de care este pozovenghe și de care este fermecătoare și de care caută cu steao și de care caută cu ceara și cu pâinea, sau cu plumbu, sau cu sita, sau cu perii, sau cu bobi<i>, sau de care nu ține în dreptate cu soții<i>¹¹ și de care fată este îngreuiată și să bate/preste tot trupu.⊃>12*

La răspândirea legendei *Avestiței* a contribuit, probabil, și înglobarea, în structura anumitor versiuni, a unor fragmente de molitvă, împreună cu elemente preluate din psalmi¹³. Trecut prin foc și sabie, duhul cel necurat este alungat definitiv de arhanghelul Mihail numai prin puterea rugăciunii, realizate în comuniune cu ceilalți sfinți: *Să fii blăstămat de Domnul nostru Iisus Hristos și a Maicii Sale și ale tuturor sfinților. Și te blastăm și te legu cu blestemul sfântului marelui Atanasi<i> și de sfântul și precuviosul Antonii și de sfântul și cuviosul Teodosi<i>. Să fii blăstămat și de sfântul, marile Andrei și de sfântul/ și marile Spiridon al Trimutundii, făcătoriu de minuni, și de sfântul, marele Sava. Să fii blăstămat și de sfântul, marile Ilii, care poartă puterile cerești și gonește și răsăpește pretutindini cărțile drăcești. Și să fii blăstămat și <de> sfântul și marile Ioan Zlatoust, și de sfântul și marele ierarh Niculai și de sfântul și marele mucenic Dimitrie, și de sfântul, marele mucenic Gheorghie. Să fii blăstămat și de cei 12 apostoli a<i> Domnului nostru Iisus Hristos și de sfinții mucenici și de toți sfinții și minunații îngeri și de toți sfinții înfocați herovimi și serafimi și de toți arhanghelii și angelii și de toți voievozii a<i> Domnului nostru Iisus Hristos (...) Și cum piere fumul și*

¹⁰ În varianta din ms. rom. BAR 3479, în rechizitoriul pe care arhanghelul Mihail îl intentează demonului, sunt prezentate, mai în detaliu, pătimirile victimelor necuratului: *Spuni-mi, duh necurat, cu ci fil di meștișugu ti apropiu de casăli creștinilor robilor lui Dumnezău și faci multi răutăți pi la casile lor și dai boali răli, strânsori mari și junghiuri și dureri di spati și dureri di chept și dureri di cap și dureri di picioari și friguri și multi răutăți. (f.79^v)*

¹¹ Scris: c drhpñakŋ si ci o.

¹² Ms. rom. BAR 2182, f. 5^{r-v}.

¹³ În ms. rom. BAR 1439, la f. 174^f, diavolul adaugă mărturisirilor sale despre cum poate fi îndepărtat, un element de noutate: *Să ști<i> și aceasta: când cetesc creștinii pravoslavnici acest psalom, «Să învie Dumnezeu și să risipească vrăjmașii Lui», acest psalom, de-l va zice până în sfârșit, atuncea fugim și nu ne putem apropiia de omul acela și de casa lui... În exemplul de față se apelează la psalmul 67.*

cum se topește ceara de fața focului, așa să piară dracii de la fața iubitorilor de Dumnezeu (cutare)...¹⁴

A doua parte a molitvei, existentă în majoritatea versiunilor, și construită pe motivul interdicției, reprezintă, de fapt, o descriere a spațiului domestic și a bunurilor, care trebuie asigurate împotriva emanațiilor duhului rău: *O, tu, duh necurat, iată că-ți poronesc cu numele Domnului nostru Isus Hristos, ca să nu te apropii de șapte mile de loc¹⁵ de roaba lui Dumnezeu (cutare) și de acest pruncu (cutare). Să nu te apropii tu, duh necurat, nici de casa lor, nici de masa lor, nici de chiotori<i> casălor, nici de caii lor, nici de meșteșugul lor, nici de gardul lor, nici de bucatele lor, nici de hrana lor, nici de agonisita lor, nici de celi ce le-au dat milostivul Dumnezău nostru, Isus Hristos¹⁶.*

Cea de-a treia și ultima parte a molitvei, mai puțin reprezentată în versiunile studiate, tinde să epuizeze, prin enumerare, locurile unde s-ar putea sălășlui diavolul: *Să te duci și să fugi sau de ești în casă, sau din tindă, sau din pragul ușii, sau de pre casă, sau din streășină, sau din pod, sau din groapă, sau din pădure, sau din copaci, sau din fântână, sau din heleșteu, sau de pre câmpu, sau din buruieni, sau din baltă, sau din trestii, sau din vânt, sau din văzduh, sau de unde vei fi, să fugi, să te duci rușinat și necurat și înfruntat, fără de simțire, diiavole, împreună cu Satana și cu Iuda cel fără de lege, prin matca focului și prin adâncul tartarului, până în veci de veci. Aminu¹⁷.*

Deși e recomandat în *Catalogul manuscriselor românești* ca o *Avestiță*, la f. 159^{r-v} din ms. rom. BAR 2183 se află un text intitulat *Rugăciune când ai supărare de dracul, să o zici aceasta; facerea lui Sfeti Sisoie cel Mare, când au ucis pe dracul și-au dat copiii soru-si<i>*. Manuscrisul prezintă, așadar, o molitvă extinsă, pusă pe seama sfântului Sisoie și îndreptată împotriva unui duh rău, nicicum numit, dezvoltată poate, din partea finală a variantelor de *Avestiță* mai sus pomenite, care, iată, circulă și independent.

Există versiuni ale *Avestiței* care conțin, în mod vădit, reminiscențe ale legăturii cu *Legenda Sfântului Sisoie*. Remarcăm, în afara prezenței sfântului Sisoie ca martor al întâlnirii dintre demon și înger, următoarele locuri paralele: încredințarea pe care arhanghelul Mihail o ia de la Dumnezeu, înaintea confruntării cu diavolul, gest pe care îl face și sfântul Sisoie, atunci când primește misiunea de a-i salva pe copiii surorii sale (de ex., ms. rom. BAR 1524); în urma chinurilor suferite, *Avestița* scoate pe gură mulțime de prunci, la fel cum procedează și diavolul cu pruncii înghițiți ai Meletiei (de ex., ms. rom. BAR 3195)¹⁸; una dintre

¹⁴ Ms. rom. BAR 3195, f. 65^{r-v}, 66^r.

¹⁵ În funcție de versiune, numărul milelor poate varia, de la 1, 3, 5, 7, 17, 19, 30, 72, 100, până la 7 milioane.

¹⁶ Ms. rom. BAR 1524, f. 70^v.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Portretul *Avestiței* din ms. rom. 3479, f. 87^r, înfățișează, în mod explicit, pericolul pe care aceasta îl constituie pentru nou-născuți: (...) *Avezuha, aripa Satanei, așa de minunată, cu mâinile lungi de un stânjenu, părul pi cap și pi trup până în călcăiu, cu unghii la mâni și la picioare ca niște*

ipostazele pe care le poate întruchipa Avestița este grăuntele de mei, asemenea felului în care se strecoară în chilia de plumb duhul necurat, din *Legenda Sfântului Sisoie* (ms. rom. BAR 1698, f. 39^v–40^v, ms. rom. BAR 2248 și ms. rom. BAR 3479, f. 89^{r-v}).

Versiunile sunt însoțite, în anumite cazuri, de indicații specifice cărților de cult. La sfârșitul variantei din ms. rom. BAR 3479, pe fila 71^v, e consemnat următorul îndemn: *Preotul, cându faci o sfeștanie, să cetească hârtiia și să zică trupariul sfântului Mihail*. În varianta din ms. rom. BAR 1619, într-un chenar suprapus filei 3^v, există mențiunea, scrisă cu chinovar, *pe șapte zile*. În fruntea unei versiuni din 1819 (ms. rom. BAR 2858, f. 48^r), un oarecare Ioniță fon Arhip făcea precizarea: *Să zici de 7 ori*.

Pentru a asigura circulația textului, copistul îi certifică autenticitatea și eficacitatea, punând în seama divinității diferite promisiuni legate de prelungirea vieții, protecția împotriva duhurilor rele și mântuirea sufletului care se va încrede în puterea lui. Iată cum se încheie varianta din ms. rom. BAR 3964, f. 32^{r-v}: *Cartea aceasta mare putere are, că cine o va citi/sau o va izvodi sau o va asculta cu dragoste, acel om are pace și iertare de păcatele sale, de la Dumnezeu o sută de zile și niciun lucru nu-i va strica. Și care fămeie va fi îngreunată și o va purta-o la dânsa, va avea milă de la Dumnezeu și priimință de la oameni și va birui pre toți vrăjmașii săi*. Urmează o rugăciune și o mențiune, care amintește de legenda apocrifă *Visul Maicii Domnului*: *Această carte s-au arătat în Muntele Măslinilor, înaintea icoanelor și înaintea sfântului arhanghelului Mihail și nimenea nu putea să o vază cartea*.

Concluzii. Luând în considerare aspectele prezentate, ne apare ca evidentă necesitatea de a studia în paralel legenda *Avestiței* și *Legenda Sfântului Sisoie*. Larga difuzare a celor două texte (se păstrează, numai sub formă manuscrisă, aproximativ optzeci de exemplare), dovedește impactul avut în rândul diferitelor clase sociale, laice și clericale, în pofida opoziției oficiale a bisericii, care condamna astfel de practici superstițioase. Având la origine vechi credințe păgâne, legendele nu au făcut decât să se acomodeze la epoca și la cultura care le-au adoptat.

În ceea ce privește modelul de traducere pe care l-a urmat legenda *Avestiței*, nu putem face deocamdată decât supoziția, verificată mai ales de elementele de natură lexicală, că versiunile românești au avut la bază o sursă de origine slavă, cel mai probabil, o tipăritură aparținând secolului al XVII-lea sau al XVIII-lea. Rămâne ca studierea ulterioară a unor noi fonduri de manuscrise și versiuni publicate, aflate în bibliotecile din țară și din străinătate, să confirme ipoteza avansată aici.

săceri și cu un pruncu în mânilor-i, sfărâmat și zgâriet cu unghiile ei. Un tablou al diavolului, cu câteva elemente particulare și prezentând oarecare expresivitate artistică, îl găsim într-un manuscris din 1831 (ms. rom. BAR 1619, f 3^v), copiat de monahia Theodosiia, de la Mănăstirea Neamț: *Pogorându-să sfântul arhanghel Mihail din muntele Eleonului, întâlni un duh necurat, foarte groaznic, cu părul capului până la călcâi, cu țigile până la genunche, cu mâinile și picioarele de fier, cu gura ca de leu, cu ochii ca de bou, cu limba în gură de foc, cu coada ca la balauru, rădicată pi spate și încolătăcită pe la grumaz*.

AVESTITA, THE SATAN'S WING. THE ROMANIAN VARIANTS

(Abstract)

The analysis of the Romanian manuscript versions of the legend of *Avestița* from the stock of the Library of the Romanian Academy in Bucharest, and of the printed ones as well, has revealed that this apocryphal text, despite having a longer history than the *Legend of Saint Sisoë*, reached our territory later (the earliest known version dates from 1752). Due to its more reduced length, however, the legend of *Avestița* may be more easily considered as an amulet, spreading in a far greater number of samples (approximately 60, compared with 20 variants of the *Legend of Saint Sisoë*). We have noticed the existence of a primary variant, from which two types of versions split, called “*Avestița-Sisoë*” and “*Avestita*” respectively, depending on the inclusion or non-inclusion in the text of Saint Sisoë as a secondary character. The hypothesis advanced here, according to which the translation model followed by the legend of *Avestița* was based on a source of Slavic origin, most probably a print dating from the 17th or 18th century, remains to be confirmed by future studies.

Cuvinte-cheie: apocrif, *Avestița*, redacții românești.

Keywords: apocryphal, *Avestița*, Romanian variants.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

Cristinel Sava

CUVÂNTUL LUI IPOLIT ÎN LITERATURA ROMÂNEASCĂ VECHIE.
VERSIUNEA PRESCURTATĂ

1. INTRODUCERE

În articolul de față, vom descrie pe scurt un text apocrif necunoscut până în prezent în literatura românească. Titlul¹ sub care apare în manuscrisele studiate este: *Cuvânt a sfântului sfințit mucenic Ippolit, papa de Roma, pentru sfârșitul lumii și pentru Antihrist și pentru a doao venire a Domnului nostru Isus Hristos*. Se întâlnește în șapte manuscrise din colecția de manuscrise românești a Bibliotecii Academiei Române, în două versiuni. Aici, ne vom opri asupra versiunii prescurtate, întâlnită în patru din cele șapte manuscrise.

2. CUVÂNTUL LUI IPOLIT, SCURT ISTORIC²

Cuvântul lui Ipolit reprezintă o omilie scrisă în limba greacă, transmisă sub numele lui Hipolit, cu titlul *Τοῦ μακαριωτάτου Ἰππολύτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος*

¹ Acesta este titlul care apare în manuscrisele aparținând versiunii integrale; pentru titlul versiunii prescurtate, vezi *infra* §3.1.

² Informațiile legate de această omilie atribuită lui Hipolit sunt preluate din sinteza extrem de bine realizată a lui Bădiliță, *Metamorfozele*, p. 255–259. De aici înainte, pentru economia expunerii, ne vom referi la autorul acestui text apocrif drept Pseudo-Hipolit.